

Käsitteet

Aasian taloustiikerit

Aasian maat, joissa talous on kasvanut voimakkaasti 1970-luvulta lähtien; maita ovat Etelä-Korea, Taiwan, Thaimaa, Indonesia ja Malesia

Aasian pikkutiikerit

Itä-Aasian pienet, mutta vauraat alueet, kuten Hongkong ja Singapore

akselivallat

toisen maailmansodan aikana Saksan ja sen kanssa liitossa olleiden valtioiden nimitys, joka tulee vuonna 1936 allekirjoitetusta Berliinin–Rooman-akselista Saksan ja Italian välillä; Japani liittyi akselivaltoihin Antikomintern-sopimuksella marraskuussa 1936

al-Qaida

ääri-islamilainen erillisten terroristijärjestöjen yhteenliittymä; johtaja oli Osama bin Laden, jonka Yhdysvaltain erikoisjoukot surmasivat vuonna 2011; kansainvälisen huomion kohteena vuoden 2001 terrori-iskuista lähtien

Amnesty International

kansalaisjärjestö, joka pyrkii toimimaan ihmisoikeuksien toteutumisen puolesta maailmassa

Anschluss

Itävallan liittäminen Saksaan kansanäänestyksen jälkeen 1938

antisemitismi

juutalaisviha; Euroopassa juutalaisvainoja esiintynyt keskiajalta asti, erityisen voimakkaaksi antisemitismi kasvoi Saksassa 1800-luvun lopulla; 1930-luvulla natsit omaksuivat ohjelmaansa antisemitismin ja rotuopit; johti yli kuuden miljoonan juutalaisen tuhoamiseen natsi-Saksassa

Antikomintern-sopimus

Saksan ja Japanin vuonna 1936 sopimus kommunismin ja NL:n vastustamisesta; sopimukseen liittyi myöhemmin mm. Italia, Espanja ja Suomi

apartheid (rotuerottelupolitiikka)

harjoitettiin erityisesti Etelä-Afrikan tasavallassa, jossa tummaihoisille ei annettu samoja oikeuksia kuin valkoisille

arabikevät

kansannousujen aalto, joka alkoi tunisialaisen torikaupiaan polttoitsemurhasta vuoden 2010 lopulla; levisi Pohjois-Afrikan ja Lähi-idän maihin; taustalla pitkäaikainen tyytymättömyys kansan huonoihin elinoloihin ja yksinvaltaisiin korruptoituneisiin hallintoihin

arabinationismi

arabien kansallisuusaate, jossa uskontoa tärkeämpi oli kielellinen ja etninen yhteenkuuluvuus

aristokratia

perinnöllistä aatelia, joka pitää valtaa omaisuuden siirtyessä sukupolvilta toisille

asemasota

sotatilanne, jossa sodan osapuolet kaivautuvat aseisiin eikä kumpikaan puoli pysty etenemään, rintamalinjat eivät muutu

Atlantin julistus

Yhdysvaltain presidentin Rooseveltin ja Ison-Britannian pääministerin Churchillin elokuussa 1941 antama julistus, jossa määriteltiin liittoutuneiden sodan tavoitteet: esimerkiksi kansojen oikeus itse päättää hallintomuodostaan

AU, Afrikan unioni (African Union)

perustettiin vuonna 2004 edistämään Afrikan valtioiden keskinäistä yhteistyötä; tunnettiin aikaisemmin nimellä OAU

autoritaarinen

johtajakeskeinen; hallinto, jossa valta keskittynyt pienen ryhmän tai johtajan käsiin; autoritaarinen valtio usein sallivampi kuin totalitaarinen valtio (voidaan sallia esimerkiksi johtajien arvostelu kirkon taholta)

Balfourin julistus

Ison-Britannian ulkoministerin kirje sionisteille vuonna 1917; luvataan perustaa juutalaisille kansallinen koti Palestiinaan, sisältää myös lupauksen ei-juutalaisten oikeuksien loukkaamattomuudesta

baskit

Pohjois-Espanjassa asuva lähes kolme miljoonainen kansa; ovat saaneet Espanjalta itsehallinnon, mutta osa heistä tavoittelee täydellistä itsenäisyyttä; vapausjärjestö ETA turvautunut terrorismiin saavuttaakseen itsenäisyyden; suurin osa baskeista tuomitsee terrorin

Berliinin muuri

DDR:n hallituksen elokuussa 1961 rakentama muuri, jonka tarkoituksena pysäyttää muuttoliike Itä-Berliinistä Länsi-Berliiniin; murtui kylmän sodan lopussa 9.11.1989

Berliinin saarto

Neuvostoliiton operaatio, jossa se katkaisi maayhteydet Länsi-Berliiniin vuosina 1948–49 vastalauseena länsivaltojen suunnitelmille kehittää omia miehitysvyöhykkeitään ilman Neuvostoliittoa; johti ilmasiltaan, jolla Länsi-Berliinin huolto varmistettiin

Boko Haram

Nigeriassa ja sen lähimmissä naapurimaissa toimiva ääri-islamilainen terroristijärjestö

boksarikapina

Kiinassa vuonna 1900 puhjennut kapina, jossa kiinalaiset nousivat vastustamaan ulkomaisten kasvavaa vaikutusvaltaa; kapinalliset polttivat ulkomaalaisten rakennuksia ja kirkkoja sekä surmasivat kristittyjä; länsivallat kukistivat kapinan ja Kiina määrättiin maksamaan raskaita korvauksia; nimitys tulee länsimaita vastustaneesta salaseurasta, jonka tunnus oli nyrkki

bolševikit

Venäjällä syntynyt sosialistisen puolueen vallankumouksellinen suuntaus; kutsutaan usein myös kommunisteiksi

Brežnevin oppi

Prahan tapahtumien yhteydessä vuonna 1968 syntynyt Neuvostoliiton ulkopoliitiikan doktriini, jonka mukaan sosialistisilla mailla velvollisuus puuttua toisen sosialistisen maan tapahtumiin, jos sen sosialistinen järjestelmä uhattuna, ks. Prahan kevät

Brest-Litovskin rauha

Venäjän ja keskusvaltojen rauhansopimus ensimmäisen maailmansodan loppupuolella 3.3.1918; päätti sodan Venäjän ja Saksan välillä; vallankumouksen heikentämä Venäjä suostui ehtoihin, joiden mukaan se luovutti alueita Saksalle; raukesi pian Saksan hävittyä sodan

brittiläinen kansainyhteisö

Ison-Britannian ja sen entisten siirtomaiden muodostama yhteisö, johon kuuluivat mm. Australia, Kanada ja Etelä-Afrikka

CIA (Central Intelligence Agency)

Yhdysvaltojen vuonna 1947 perustama keskustiedustelupalvelu; toimialoina vakoilu, vastavakoilu, salaiset sotilasoperaatiot ja psykologinen sodankäynti

dekolonisaatio

siirtomaiden vapautuminen; alkoi pääosin toisen maailmansodan jälkeen ja huipentui 1950- ja 60-luvuilla, jolloin suurin osa Afrikan siirtomaista itsenäistyi

demilitarisoitu alue

alue, jonne ei saa sijoittaa armeijan joukkoja ja jota ei saa linnoittaa; ensimmäisen maailmansodan jälkeen demilitarisoitiin esimerkiksi Reininmaa ja Kansainliitto määräsi myös Ahvenanmaan demilitarisoiduksi alueeksi

diplomaatti

valtion virallinen edustaja toisessa valtiossa tai kansainvälisessä järjestössä; ulkoasian hallinnon virkamies

diktatuuri

joko yksipuoluejärjestelmä tai henkilödiktatuuri, jossa valta perustuu väkivaltakoneistoihin, esimerkiksi poliisiin tai armeijaan; kilpailevat aatteet tai henkilöt kukistetaan väkivaltaisesti

diplomatia

kansainvälisten suhteiden hoito neuvotellen ja yhteistyötä korostaen vastakohtana voimapolitiikalle; valtion ulkopoliittikkaa hoitavia virkamiehiä kutsutaan diplomaateiksi

doktriini

valtion ulkopoliittikkaa ohjaavat opit ja periaatteet, esimerkiksi Trumanin oppi Yhdysvalloissa ja Brežnevin oppi Neuvostoliitossa

dominoteoria

Yhdysvalloissa 1950-luvun alussa syntynyt oppi, jonka mukaan kommunismin leviäminen yhteen maahan johtaisi myös naapurimaiden muuttumiseen kommunistisiksi; perusteltiin mm. Yhdysvaltojen sekaantumista Vietnamin sotaan

EEC (European Economic Community)

vuonna 1957 perustettu Euroopan talousyhteisö, jonka tavoitteena lisätä ja parantaa taloudellista yhteistyötä Euroopassa; pidetään yhtenä EU:n perustamissopimuksista

entente cordiale

sydämellinen yhteisymmärrys eli sopimus, jolla tarkoitetaan Ranskan ja Englannin yhteistyötä vuonna 1904, ks. kolmoisentente

eristäytymispolitiikka (isolationismi)

valtio ei ulkopoliittikassaan sekaannu kansainväliseen politiikkaan eikä muiden maiden asioihin

eskaloitua

kehitys, jossa kriisin hallinta heikkenee ja kehitys johtaa kohti sotaa; tarkoitetaan myös kriisin laajentumista alueellisesti

espanjantauti

tähän asti tuhoisin influenssaepidemia, joka tappoi vuosina 1918–1919 arviolta 25–50 miljoonaa ihmistä

Etyj

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö, joka toimillaan pyrkii edistämään rauhan, demokratian ja ihmisoikeuksien toteutumista; sitä edelsi Euroopan yhteistyökokous

Etyk

1970-luvulla alkanut Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi, jonka ensimmäinen seurantakokous pidettiin Helsingissä 1975; muuttui Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestöksi (Etyj) vuonna 1995

EU

Euroopan unioni, joka syntyi vuonna 1993; unionia edelsi Euroopan yhteisö, EY; integraatio alkoi 1950-luvulla, kun Ranska, Länsi-Saksa, Italia, Alankomaat, Belgia ja Luxemburg tekivät Euroopan unionin ns. perustamissopimukset; nykyisin unioniin kuuluu 28 jäsenvaltiota

EY

Euroopan yhteisö, joka perustettiin vuonna 1967; tavoitteena tiivistää Euroopan integraatioon osallistuvien maiden yhteistyötä; nimi muuttui vuonna 1993 Euroopan unioniksi

fasismi

poliittinen ja totalitaarinen aate, joka syntyi Italiassa 1920-luvulla, mutta tuli tunnetuksi saksalaisessa kansallissosialismissa; tyypillistä yksilön alistaminen valtiolle, äärinationalismi, vahva johtaja ja erityisesti Saksassa antisemitismi; kuului myös menneisyyden, auktoriteetin ja fyysisen voiman ihailu

Geneven henki

Stalinin kuolemaa seurannut vuosien 1954–55 kylmän sodan jakso, jonka aikana kansainvälinen jännitys väheni; huipentui 1955 Geneven neuvotteluihin, joissa ei saavutettu konkreettisia tuloksia

Geneven sopimukset

sodassa haavoittuneiden, siviilien ja sotavankien kohtelua säätelevät sopimukset; ensimmäiset solmittiin jo 1860-luvulla, nykyiset sopimukset pohjautuvat vuonna 1949 solmittuihin sopimuksiin

geopoliittinen asema

jonkun alueen tai valtion merkitys kansainvälisessä politiikassa tiettyä aikana; eroaa maantieteellisestä asemasta siten, että valtion maantieteellinen asema ei muutu, mutta sen merkitys kansainvälisessä politiikassa voi muuttua, esimerkiksi Lähi-itä

ghetto

kaupunginosa, jonne jokin väestöryhmä keskitettiin asumaan, esimerkiksi natsi-Saksassa juutalaisghettoja

glasnost

avoimuus; Mihail Gorbatšovin 1980-luvun puolivälissä aloittama uusi avoimuuden politiikka, joka salli yhteiskunnallisten epäkohtien arvostelemisen ja julkisen keskustelun Neuvostoliitossa

Hamas (Harakat al-Muqawamah al-Islamiyyah)

Palestiinassa toimiva järjestö, joka tavoittelee itsenäistä Palestiinan valtiota; tunnetaan Israelia vastaan tehdyistä terrori-iskuista; pyrkii edistämään palestiinalaisten asemaa myös rakentamalla kouluja ja sairaaloita

hegemonia

johtava asema maailmassa; tarkoittaa myös mahdollisuutta vaikuttaa poliittisesti ja taloudellisesti toisiin maihin ja johtavaa asemaa jossakin liitossa; esimerkiksi Yhdysvalloilla tällä hetkellä johtava asema maailmanpolitiikassa ja sotilasliitto Natossa, sen mielipiteet vaikuttavat suuresti muiden maiden mielipiteisiin

heinäsirkkataktiikka

Yhdysvaltojen sodankäyntitaktiikka Tyynellämerellä; sotilaat valtasivat saaren kerrallaan japanilaisilta ja perustivat sinne vahvan tukikohdan, josta käsin seuraavalle saarelle hyökättiin

helmikuun vallankumous

vallankumouksellinen liikehdintä Venäjällä vuoden 1917 helmikuussa; seurauksena tsaarin valta kukistui

Hizbollah

shiiamuslimien ääriliike, joka tavoittelee itsenäistä Palestiinan valtiota; tunnetaan Israelia vastaan tehdyistä terrori-iskuista; vastustaa Yhdysvaltain politiikkaa Lähi-idässä

holokausti

juutalaisten kansanmurha Hitlerin Saksassa

hybridisota

sodankäynnin muoto; yhdistellään sotilaallisia ja ei-sotilaallisia keinoja; tavoitteena esimerkiksi epävarmuuden lisääminen vastustajassa

hyökkäämättömyyssopimus

kahden tai useamman valtion välinen sopimus, jossa maat sopivat, etteivät hyökkää toistensa kimppuun; erityisen kuuluisa oli Saksan ja Neuvostoliiton välille vuonna 1939 solmittu sopimus, ks. Molotov–Ribbentrop-sopimus

idealismi

ulkopolitiikassa tarkoittaa uskoa siihen, että kaikki kansat pyrkivät yhteiseen hyvään; Yhdysvaltojen ulkopoliitikassa tarkoittaa uskoa siihen, että sen tavoitteet ovat jalot ja mm. edistävät ihmisoikeuksia

informaatiosota

sodankäynnin muoto; tarkoituksellisen tiedon levittäminen omien päämäärien saavuttamiseksi

imperialismi

lähinnä eurooppalaisten valtioiden harjoittama politiikka, jonka tavoitteena valloittaa ja alistaa siirtomaita niin poliittisesti, sotilaallisesti kuin taloudellisestikin; kiihtyi 1800-luvun jälkipuoliskolla, kun Afrikka ja valtaosa Aasiaa jaettiin pääosin eurooppalaisten kesken

interventio

valtion yleensä sotilaallinen puuttuminen toisen maan sisäisiin tapahtumiin

intifada

palestiinalaisten kansannousu Israelia vastaan; tavoitteena palestiinalaisten itsehallinto; ensimmäinen intifada alkoi vuonna 1987 ja toinen 2000

Isis-järjestö

Pohjois-Irakissa ja Syyriassa toimiva erittäin väkivaltainen järjestö; haluaa perustaa kalifaatin, väittää toimivansa islamin oppien mukaan, houkuttelee jäseniä kyseenalaisin keinoin, ollut monen terrori-iskun takana; suurin osa muslimeista ei hyväksy Isisin toimintaa

islamilainen fundamentalismi

islamilaisuuden äärisuuntaus, joka vaatii tulkitsemaan koraania kirjaimellisesti

islamilainen modernismi

islamilainen liike; myönsi Euroopan taloudellisen poliittisen ylivoimallisuuden; valmis uudistamaan taloutta ja koulutusta saavuttaakseen Euroopan etumatkan, ei halunnut hylätä islaminuskkoa

isolationismi

ks. eristäytymispolitiikka

Jaltan konferenssi

Krimillä helmikuussa 1945 pidetty liittoutuneiden konferenssi, johon osallistuivat Churchill, Stalin ja Roosevelt; päätettiin alustavasti Saksan kohtalosta sekä kansojen oikeudesta päättää omasta yhteiskuntajärjestyksestään toisen maailmansodan jälkeen

jihad

islamilainen pyhä sota; länsimaisen käsityksen mukaan pyhää sotaa käydään länsimaisia vääräuskoisia vastaan

jäätynyt konflikti

konflikti, jota ei ole pystytty ratkaisemaan; esimerkiksi Koreoiden välinen konflikti tai Kashmirin alueen hallinta

kaksiliitto

Saksan ja Itävalta-Unkarin vuonna 1879 tekemä liittosopimus, ks. kolmiliitto

kaksinapainen maailma

kansainvälisen politiikan tilanne, jossa maailman kaksi johtavaa valtiota lähes yhtä vahvoja, jolloin ne toimivat toistensa vastavoimina; esimerkiksi Neuvostoliitto ja Yhdysvallat kylmän sodan aikana, ks. yksinapainen ja moninapainen maailma

Kansainliitto

ensimmäisen maailmansodan jälkeen Versaillesin rauhansopimuksessa vuonna 1919 perustettu järjestö, jonka tavoitteena turvata maailmanrauha; ongelmana toimintamahdollisuuksien puute, esimerkiksi sodan syttyessä järjestöltä puuttuivat välineet pakottaa sotivat osapuolet rauhaan

kansainvälinen politiikka

valtioiden keskinäiset suhteet ja ne toimintatavat, joilla valtioiden välisiä suhteita hoidetaan

kansainvälinen rikostuomioistuin

vuonna 2002 Haagissa Hollannissa toimintansa aloittanut tuomioistuin, tuomitsee henkilöitä, jotka ovat syyllistyneet vakaviin sotarikoksiin, joukkotuhoon tai rikoksiin ihmisyyttä vastaan

kansallissosialismi ks. fasismi

kansallistaminen

yksityisen omaisuuden (tuotantovälineet, pankit yms.) ottaminen valtion haltuun

kansandemokratia

toisen maailmansodan jälkeen käyttöön otettu nimitys, joka tarkoitti kansantasavalloiksi itseään kutsuneiden Itä-Euroopan maiden poliittista järjestelmää; käytännössä kommunistisen puolueen diktatuuri; muuttuivat demokratioiksi 1990-luvun vaihteessa

kansankomissaarien neuvosto

Neuvosto-Venäjäällä kokoontunut kommunisteista koottu hallitus vuosina 1917–1922

kansanmurha

jonkin kulttuurisen, etnisen, kielellisen, uskonnollisen tai muun ryhmän järjestelmällinen tuhoaminen

kansanvaino

jonkin kulttuurisen, etnisen, kielellisen, uskonnollisen tai muun ryhmän järjestelmällinen vainoaminen

kauhun tasapaino

kylmän sodan aikainen sotilaallinen voimatasapaino Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen välillä; perustui siihen, että kumpikin saattoi tuhota toisen ydinaseillaan, mikä ehkäisi sodan syttymisen

Kelloggin–Briandin sopimus

vuonna 1928 solmittu sopimus, jossa sodankäynti tuomittiin kansainvälisten ongelmien ratkaisukeinona; termi tulee Yhdysvaltojen ja Ranskan ulkoministerien nimistä; sopimuksen allekirjoitti lähes 70 valtiota, mutta sillä ei ollut vaikutusta 1930-luvulla, kun diktaattorit aloittivat valloituksensa

keskinäisriippuvuus

globalisaatioon kuuluva valtioiden riippuvuus toisistaan niin taloudellisesti, poliittisesti kuin esimerkiksi ympäristönsuojelun näkökulmasta; keskinäisen riippuvuuden vuoksi valtioiden kannattaa tehdä yhteistyötä erilaisten kaikkia koskevien ongelmien ratkaisemiseksi

keskitysleiri

leiri, jonne esimerkiksi diktaattorit laittoivat poliittisia vastustajiaan; liitetään yleensä Hitlerin Saksaan ja juutalaisvainoihin

keskusvallat

ensimmäisen maailmansodan toinen osapuoli johon kuuluivat Saksa, Itävalta-Unkari, Bulgaria ja Turkki

KGB

Neuvostoliiton turvallisuuspalvelun nimi vuosina 1953–91; nykyisen Venäjän turvallisuuspalvelu nimeltään FSB

kollektiivinen turvallisuus

syntyä, kun suuri joukko valtioita liittyy samaan järjestöön ja sitoutuu olemaan hyökkäämättä toistensa kimppuun; tällaisia järjestöjä esimerkiksi pyhä allianssi, Kansainliitto ja YK

kolmas maailma

köyhistä kehitysmaista käytetty nimitys, joka yleistyi 1960-luvulla

kolmas valtakunta

Hitlerin kansallissosialistisen Saksan nimitys; ensimmäinen valtakunta keskiajalla syntynyt Pyhä saksalais-roomalainen keisarikunta ja toinen vuonna 1871 yhdistynyt Saksan keisarikunta, Hitler liitti näin oman valtakuntansa Saksan historiaan

kolmiliitto

Italia tuli vuonna 1882 mukaan Saksan ja Itävalta-Unkarin vuonna 1879 solmimaan liittoon, jota alettiin kutsua kolmiliitoksi, ks. kaksiliitto

kolmoisentente

yhteistyösopimus, joka syntyi, kun Venäjä liittyi Englannin ja Ranskan entente cordiale -sopimukseen vuonna 1907

kommunismi

poliittinen aatesuunta, jonka tavoitteena on tuotantovälineiden ottaminen pois yksityisomistuksesta sekä luokkayhteiskunnan hävittäminen

konflikti

tilanne, jossa valtion sisäisten ryhmittymien tai valtioiden välille on syntynyt ristiriitoja, jotka uhkaavat kärjistyä sodaksi

konservatismi

poliittinen aate, korostaa perinteitä ja halua säilyttää olosuhteet muuttumattomina tai perinteisinä

kriisi

kärjistynyt tilanne, jolloin sodan uhka kasvaa; vaarana, että kriisi kehittyy konfliktiksi tai sodaksi

kulakki

itsenäinen talonpoika Venäjällä; kulakit joutuivat Stalinin vainojen kohteeksi 1930-luvulla

kulttuuridarvinismi

aate, jonka mukaan toiset kulttuurit voimakkaampia kuin toiset; kulttuurit kehittyvät ja tuhoutuvat samoin kuin esimerkiksi eläinlajit luonnossa

kulttuurivallankumous

Kiinassa Maon organisoima uudistuskampanja vuosina 1966–1976; tarkoituksena oli puhdistaa kommunistinen puolue porvarillisista ja vanhoista elementeistä; ulottui kaikille elämän aloille ja ajoi Kiinan kaaokseen

Kuomintang

vuonna 1912 perustettu Kiinan kansanpuolue, jonka yhtenä tavoitteena saada ulkomaalaiset pois maasta; toimi aluksi yhteistyössä vuonna 1923 perustetun kommunistipuolueen kanssa; hävisi sisällissodan kommunisteille ja siirtyi Taiwanin saarelle

kuuma linja

suora puhelin- ja sähköyhteys Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä; luotiin Kuuban kriisin jälkeen estämään väärinkäsityksistä syntyvät konfliktit

kyberhyökkäys

tietoverkoissa tehty hyökkäys esimerkiksi valtioita tai yrityksiä vastaan; tavoitteena lamauttaa tietoverkko ja aiheuttaa epävarmuutta

kylmä sota

toisen maailmansodan jälkeen alkanut kansainvälinen jännitystila ja valtataistelu Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton sekä niiden liittolaisten välillä; tarkkaa alkukohtaa on vaikea määritellä, epäluulot alkoivat osittain jo toisen maailmansodan aikana; päättyi 1990-luvun alussa Neuvostoliiton hajoamiseen

lentotukialus

toisessa maailmansodassa keskeiseen rooliin noussut sota-alustyyppe, joka oli käytännössä liikkuva ja kelluva lentokenttä

liberalismi

poliittinen aate; vapaamielisyys; vaati kansalle oikeuksia ja edisti demokratiaa

liennytyt

suurvaltasuhteiden paraneminen kylmän sodan aikana; alkoi Kuuban kriisin ratkaisemisesta ja johti jossain määrin asevarustelun hillitsemiseen; päättyi suurvaltasuhteiden kiristymiseen 1970-luvun lopussa

liittouma

valtioiden muodostama yhteenliittymä jonkin kriisin yhteydessä, esimerkiksi Irakia vastaan syntyi laaja Yhdysvaltojen johtama liittouma Persianlahden sodan aikana vuonna 1991

liittoutuneet

Saksaa ja sen liittolaisia vastaan sotineiden valtioiden nimitys; keskeisimpiä valtioita Iso-Britannia, Yhdysvallat ja Neuvostoliitto; nimitys tulee Atlantin julistuksesta, jonka allekirjoittaneita maita kutsuttiin liittoutuneiksi

liittovaltio

valtio, joka koostuu osavaltioista kuten esimerkiksi Yhdysvallat tai entinen Jugoslavia; keskitetty hallinto, mutta osavaltioilla paikallista päätösvaltaa; tärkeimmistä asioista päättää liittovaltion johto

Locarnon sopimus

vuonna 1925 solmittu sopimus, jonka tavoitteena turvata rauha; pääsopijat Ranska ja Saksa; keskeisin asia se, että Saksa tunnusti länsirajansa ja takasi sen muuttumattomuuden; Hitler rikkoi sopimuksen vuonna 1936 marssittamalla Saksan armeijan demilitarisoidulle Reininmaalle

lokakuun vallankumous

Venäjällä tehty vallankumous, jonka jälkeen Lenin johtamat bolševikit ottivat vallan; seurauksena Venäjältä kommunistinen valtio

maailmanpolitiikka

kansainvälisiin suhteisiin ja kansainväliseen politiikkaan liittyvä käsite, joka korostaa tapahtumien maailmanlaajuista luonnetta

mandaattialueet

hallintoalueita, joita esimerkiksi Iso-Britannia ja Ranska hallitsivat Lähi-idässä ensimmäisen maailmansodan jälkeen Kansainliiton päätöksellä

Marshall-apu

Yhdysvaltojen vuosina 1948–52 toteuttama ohjelma Länsi-Euroopan talouden elvyttämiseksi 2. maailmansodan jälkeen; tavoitteena estää kommunismin leviäminen; apua tarjottiin myös Itä-Euroopan maille, jotka Jugoslaviaa lukuun ottamatta Neuvostoliiton painostuksesta kieltäytyivät

massakulttuuri

suurille joukoille tarkoitettua kaupallista viihdettä; usein teollisesti valmistettua

menneisyyden hallinta

yritetään tulla vaikean menneisyyden kanssa toimeen ja näin tavallaan hallitaan sitä; käsittelemällä kansakunnalle epämieluisia asioita avoimesti ja myöntämällä historiassa tehdyt virheet; hallintaan kuuluu esimerkiksi uhrien kunniaksi pystytetyt muistomerkit

Molotov–Ribbentrop-sopimus

Neuvostoliiton ja Saksan välillä elokuussa 1939 solmittu hyökkäämättömyyssopimus; piti sisällään ns. salaisen lisäpöytäkirjan, jossa Neuvostoliitto ja Saksa jakoivat Itä-Euroopan etupiireihin

moninapainen maailma

kansainvälisen politiikan tilanne, jossa useita lähes keskenään yhtä vahvoja valtioita, ks. yksi- ja kaksinapainen maailma

Münchenin kokous

Saksassa 1938 järjestetty kokous, jossa Iso-Britannia, Ranska, Saksa ja Italia sopivat Tšekkoslovakian sudeettialueiden liittämisestä Saksaan; kokousta on pidetty länsivaltojen myöntöväisyyspolitiikan huipentumana

myöntöväisyyspolitiikka

Ison-Britannian ja Ranskan Hitlerin Saksaa kohtaan harjoittama politiikka ennen toista maailmansotaa; Iso-Britannia ja Ranska eivät puuttuneet Hitlerin tekemiin Versaillesin rauhasopimuksen rikkomisiin, vaan halusivat hyvittää ensimmäisen maailmansodan rauhaa sekä saada Saksasta riittävän vahvan valtion, jotta se voisi torjua tarvittaessa Neuvostoliiton laajentumisen länteen

nationalismi

kansallisuusaate; 1800-luvulla syntynyt aatesuunta, jonka tavoitteen oli saada kullekin kansalle oma valtio; korostaa oman kansan ja valtion paremmuutta muihin verrattuna; voidaan puhua myös laajemmin kansoja yhdistävästä nationalismista kuten arabinationalismista

Nato (North Atlantic Treaty Organization)

alun perin Länsi-Euroopan ja Yhdysvaltojen vuonna 1949 solmima puolustusopimus Neuvostoliittoa ja kommunismia vastaan; Neuvostoliiton hajottua 1991 Nato saanut paljon uusia jäsenvaltioita ja sen rooli muuttunut yleisluontoisemmaksi rauhaa ylläpitäväksi järjestöksi maailmassa

NSDAP ks. natsit

natsit

Hitlerin kannattajien haukkumanimi; muodostuu puolueen saksankielisestä nimestä Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

neuvostot

Venäjällä työläisten ja sotilaiden itse perustamia neuvostoja, jotka toimivat virallisen hallituksen vastapainona

NGO (Non-Governmental Organisations)

hallituksista riippumattomat kansalaisjärjestöt; pyrkivät edistämään turvallisuutta, ihmisoikeuksia ja oikeudenmukaisuuden toteutumista

Nobelin rauhanpalkinto

Norjan Nobel-komitean jakama palkinto henkilölle tai järjestölle, joka edesauttanut rauhan toteutumista maailmassa; jaetaan vuosittain ja julkistaminen suuri mediatapahtuma; jaettiin ensimmäisen kerran vuonna 1901

Normandian maihinnousu

yksi toisen maailmansodan käännekohdista; liittoutuneet nousivat maihin Ranskassa kesäkuussa 1944 ja avasivat uuden rintaman Saksaa vastaan

nukkehallitus

vieraan maan ohjailema hallitus

näytösoikeudenkäynti

propagandatarkoitukseen lavastettu oikeudenkäynti, jossa valtion johtajat ovat päättäneet syylliset etukäteen; järjestetty esim. Stalinin NL:ssa ja nyky-Kiinassa

OECD (Organization for European Co-operation and Development)

taloudellinen yhteistyöjärjestö, joka korvasi vuodesta 1961 alkaen OEEC:n; pyrkii tehostamaan jäsenmaidensa taloudellista yhteistyötä sekä edistämään maailmankauppaa ja kehitysapua; nykyään noin 30 jäsenvaltiota

OEEC (Organization for European Economic Co-operation)

Pariisissa vuonna 1948 Marshall-avun jakamiseen perustettu taloudellinen yhteistyöjärjestö

oopiumisota

Kiinan ja eurooppalaisten valtioiden välillä käyty sota; Kiina yritti estää oopiumin tuonnin maahan; sotia käytiin kaksi 1800-luvun puolivälissä ja Kiina kärsi niissä tappiot; seurauksena Kiina joutui vapauttamaan oopiumin kaupan ja antamaan länsivalloille oikeuksia kaupankäyntiin alueellaan

OPEC (The Organization of the Petroleum Exporting Countries)

Öljynviejämaiden liitto; perustettiin vuonna 1960 parantamaan tuottajamaiden asemaa maailman öljykaupassa; vuonna 1973 jäsenmaat nostivat voimakkaasti öljyn hintaa, minkä jälkeen OPEC:ista merkittävä tekijä maailmantaloudessa

operaatio Barbarossa

Saksan hyökkäys Neuvostoliittoon vuonna 1941

osmanien valtakunta (osmanivaltakunta)

1300-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan kestänyt osmanien hallintokausi; käsitti nykyisen Turkin, osia Lähi-idästä, eteläisen Balkanin niemimaan ja osia Pohjois-Afrikan rannikosta

pahan akseli

Yhdysvaltain presidentin George Bushin käyttöönotettava termi vuoden 2001 terrori-iskujen jälkeen; tarkoittaa Irakia, Irania ja Pohjois-Koreaa; pitää näitä valtioita vaarallisina terrorismin tukijoina ja mahdollisina ydinasevaltioina

parlamentarismi

hallituksen on nautittava kansanedustuslaitoksen luottamusta, jos näin ei ole, kansanedustajat voivat erottaa hallituksen; mahdollistaa demokratian toteutumisen

patoamispolitiikka

Yhdysvaltojen pyrkimys estää kommunismin leviäminen ja Neuvostoliiton vaikutusvallan kasvu toisen maailmansodan jälkeen esimerkiksi tukemalla "vapaita" hallituksia ja perustamalla sotilastukikohtia

pitkän rauhan aikakausi

Napoleonin sotien jälkeinen aikakausi Euroopassa 1800-luvulla, jolloin Euroopassa ei käyty suuria sotia

perestroika

uudelleenrakentaminen; Mihail Gorbatšovin 1980-luvun puolivälissä aloittama uudistusohjelma, jonka tarkoituksena varmistaa Neuvostoliiton mahtiasema uudistamalla sen rakenteita erityisesti taloudessa

PLO (The Palestine Liberation Organisation)

Palestiinan vapautusjärjestö, joka perustettiin vuonna 1964 ajamaan palestiinalaisten asiaa

poltetun maan taktiikka

sodankäyntitapa, jossa perääntyvä osapuoli tuhoaa vetäytyessään kaiken vastustajaa mahdollisesti hyödyttävän materiaalin ja infrastruktuurin esimerkiksi sillat ja tiet

populismi

kansan suosion tavoittelu asioita yksinkertaistamalla

Potsdamin konferenssi

heinä–elokuussa 1945 Saksassa kokoontunut liittoutuneiden voittajavaltioiden konferenssi; mukana Truman, Stalin ja Churchill (28.7. Attlee); vahvistettiin mm. Itävallan, Korean (38.leveyspiiri), Saksan ja Berliinin jaot miehitysvyöhykkeisiin ja sotarikollisten tuomitseminen

pragmatismi (käytännöllisyys)

ulkopolitiikassa tarkoittaa uskoa siihen, että ulkopoliittikan on palveltava maan etuja, vaikka se ei olisi kaikkien yhteinen etu (ks. idealismi)

Prahan kevät

Tšekkoslovakia uudisti keväällä 1968 sosialistista järjestelmänsä lisäämällä sananvapautta ja uudistamalla taloutta; Neuvostoliitto ei hyväksynyt uudistuksia; päättyi, kun Neuvostoliitto lähetti panssarivaunut maahan elokuussa, ks. Brežnevin oppi

propaganda

tarkoituksellinen ja ohjattu mielipiteiden muokkaus esimerkiksi joukkotiedotusvälineiden avulla

Punainen Puolikuu

punaisen ristin organisaatio islaminuskoisissa maissa

Punainen Risti

humanitaarinen järjestö, joka perustettiin sodan uhrien auttamiseksi; nykyisin järjestö antaa apua myös katastrofi- ja onnettomuustilanteissa

Puolan käytävä

alue Puolan ja Saksan välissä maailmansotien välisenä aikana; jakoi Saksan alueen kahtia

pysähtyneisyyden aika

Leonid Brežnevin aikakauden (1964–82) jälkimmäisestä puoliskosta käytetty nimitys, joka kuvaa Neuvostoliiton yhteiskunnallisen ja taloudellisen kehityksen jälkeen jäämistä länsimaista; päättyi Gorbatšovin valtaannousuun 1985

rauhaan pakottaminen

YK:n toimintamuoto rauhan aikaansaamiseksi; sodan tai kriisin osapuolten pakottaminen tulitaukoon tai rauhansopimukseen

rautaesirippu

toisen maailmansodan jälkeinen Länsi- ja Itä-Euroopan välinen raja, jolla tarkoitettiin neuvostoarmeijan sotilaallista läsnäoloa kansandemokratioissa; kielikuvaa käytti ensimmäisen kerran Winston Churchill vuonna 1946 arvostellessaan Neuvostoliiton politiikkaa Itä-Euroopassa, ks. kansandemokratia

reaalipolitiikka

politiikkaa, jossa päätöksenteon perustana tosiasiat; ollaan valmiita taipumaan omista periaatteista, jos sen avulla voidaan saavuttaa myöhemmin etuja

rehabilitointi

kunnian palauttaminen; liittyy usein jonkin maan poliittisten vainojen myöhempään uudelleenarviointiin, esim. Stalinin NL ja Maon Kiina

resurssit

taloudelliset tai sotilaalliset voimavarat, joiden avulla valtio kykenee ajamaan omia tavoitteitaan

retoriikka

puhetaito; esimerkiksi kansainvälisissä kriiseissä pyritään oikeuttamaan omat toimet ja vastapuoli leimataan syylliseksi tapahtumiin

reunavaltiot

ensimmäisen maailmansodan jälkeen Venäjän länsiosasta irronneet ja itsenäistyneet valtiot

revanssi

uusi tilaisuus, jossa hävinnyt pyrkii saamaan hyvitystä kärsimälleen tappiolle

SA-joukot

kansallissosialistien puolisotilaalliset taistelujoukot; tehtävänä hyökätä natsien vastustajia vastaan ja samalla suojella natsien johtajia; Hitler epäili järjestön johtoa ja määräsi vuonna 1934 ”pitkien puukkojen yönä” järjestön johdon teloitettavaksi

salamasota

saksalaisten sodankäyntitapa toisen maailmansodan alkupuolella; perustui ilmavoimien, panssariaseen ja jalkaväen yhteistoimintaan: ilmavoimat pommittivat puolustuslinjat ja selustayhteydet rikki, tämän jälkeen panssariyksiköt tunkeutuivat syväälle vastustajan selustaan ja katkaisivat etulinjan huollon, lopuksi jalkaväki valloitti alueen ja tuhosi ilman selustan tukea jääneet vastustajat

satojen kukkien kampanja

Kiinassa vuosina 1956–57 käyty kampanja, jossa Mao antoi ihmisten ilmaista vapaasti mielipiteensä; arvostelijat kuitenkin julistettiin vihollisiksi ja vastavallankumouksellisiksi

Schlieffenin suunnitelma

saksalaisen kenraalin johdolla ennen ensimmäistä maailmansotaa laadittu suunnitelma, jolla Saksa pyrki välttämään kahden rintamansodan kaikin mahdollisin keinoin; Ranska pyrittiin kukistamaan Saksan hyökkäyksellä Belgian kautta iskemällä Ranskan armeijan selustaan, kun länsi olisi kukistettu, käännettäisiin kohti itää

SEV

Keskinäisen taloudellisen avun neuvosto; Neuvostoliiton johtama itäblokin talousjärjestö vuosina 1949–91

shiiat

maailman muslimien vähemmistö, 10–20 % muslimeista; jako sunneihin ja shiioihin syntyi Muhammedin kuoltua; kyse oli siitä kenestä tulisi Muhamedin seuraaja, shiiat pitävät Muhammedin serkkua ja vävyä Alia Muhammedin oikeana seuraajanaan

siirtokunnat

Lähi-idän politiikassa Israelin perustamia juutalaisten asuinalueita palestiinalaisalueille; pidetään yhtenä suurimpana rauhan esteenä Israelin ja palestiinalaisten välisessä kiistassa

Sikojenlahden maihinnousu

Yhdysvaltojen aseistamien Kuuban vastavallankumouksellisten yritys syöstä Castro vallasta huhtikuussa 1961; epäonnistui täydellisesti

sillanpääasema

alueen valloittaminen vastustajan puolelta, esimerkiksi sodassa onnistuneen maihinnousun jälkeen valloitettoa aluetta, josta hyökkäystä voidaan jatkaa

sinappikaasu

ensimmäisen maailmansodan aikana käytetty taistelukaasu; tunkeutuu nopeasti vaatteiden läpi, imeytyy ihosta ja hengityksestä kehoon ja vahingoittaa limakalvoja ja ihoa; valmistus on nykyään kielletty

Solidaarisuus-ammattijärjestö

Puolassa 1980–81 toiminut ammattiliitto, joka oli ainoa sallittu ammattiliitto Itä-Euroopassa; vaikutti kieltämisestään huolimatta ratkaisevasti Puolan demokratisoitumiseen johtajanaan Lech Walesa

socialisointi

yriytysten ja tuotantolaitosten ottaminen valtion haltuun; yksi sosialismin periaatteita

sota

kahden tai useamman valtion välinen tilanne, jossa valtiot toimivat aseellisesti toisiaan vastaan; pyritään aseellisesti saavuttamaan poliittisia päämääriä; voidaan puhua esimerkiksi suursodasta, totaalista sodasta, sissisodasta ja sisällissodasta

sotakommunismi

taloudellinen sääntely Neuvosto-Venäjällä kommunistisen vallankumouksen jälkeen; valtio takavarikoi tehtaat ja ruokaylijäämän; loppui 1921

sotilaalliset resurssit

sotilaalliset voimavarat; valtion sotilaallista voimakkuutta kuvaavat esimerkiksi valtion puolustusmenojen suuruus, armeijan koko ja aseteknologian taso

Sputnik

ensimmäiset avaruuteen lähetetyt tekokuut, joiden myötä Neuvostoliitto sai etulyöntiaseman avaruuskilpailussa; Sputnikit (I–X) lähetettiin vuosina 1957–61

SS

Schutzstaffel (suojajoukot), natsi-Saksan erikoisjoukot ja Hitlerin henkivartiokaarti; vastasi pitkälti holokaustin käytännön toteuttamisesta

Stalingradin taistelu

yksi toisen maailmansodan käännekohdista; Saksa hävisi Neuvostoliitolle vuosina 1942–43 käydyt taistelun Stalingradin taistelusta; päätti Saksan etenemisen Neuvostoliitossa

Stasi (Ministerium für Staatssicherheit)

DDR:n salainen poliisi vuosina 1950–1989

status quo

kansainvälisen politiikan muuttumattomuus, esimerkiksi Wienin kongressin päätökset korostivat kansainvälisen tilanteen säilyttämistä muuttumattomana, ks. säilyttävä politiikka

sudeettisaksalaiset

Tšekkoslovakian reuna-alueilla ennen toista maailmansotaa asuneet kolme miljoonaa saksalaista; taustalla aluemuutokset, kun Itävalta-Unkari hajotettiin ensimmäisen maailmansodan jälkeen

sunnit

maailman muslimien enemmistö, 80–90 % kaikista muslimeista; jako sunneihin ja shiioihin syntyi Muhamedin kuoltua; kyse oli siitä kenestä tulisi Muhamedin seuraaja, sunnit pitävät Muhammedin läheistä Abu Bakria hänen oikeana seuraajanaan

suojasää

Stalinin kuolemaa seurannut, vuosina 1954–55 vallinnut kylmän sodan jännityksen hetkellinen lientyminen; huipentui Geneven huippukokoukseen heinäkuussa 1955

suunnitelmatalous

sosialistisissa maissa keskusjohto teki taloudelle ja tuotannolle suunnitelmia keskitetysti; saattoi koskea esimerkiksi seuraavia viittä vuotta; ongelmana se, ettei pystynyt vastaamaan markkinoiden vaatimuksiin eikä reagoimaan esimerkiksi muuttuviin taloudellisiin olosuhteisiin

suuri harppaus

Maon vuosina 1958–1960 organisoiman suuren harppauksen tarkoituksena oli tehdä maatalousvaltaisesta Kiinasta nopeasti teollisuusvaltio ja kommunistinen yhteiskunta; teollisuuslaitokset ja maatilat kansallistettiin eli otettiin valtion haltuun; myöhemmin nähtiin, että tempaus epäonnistui ja se vaati kymmeniä miljoonia kuolonuhreja

säilyttävä politiikka

toimintatavat, joiden avulla pyritään pitämään kansainvälinen tilanne ja maiden väliset voimasuhteet entisellään, ks. status quo

Taliban-liike

ääri-islamilainen järjestö Afganistanissa; 1990-luvulla hallitsi suurinta osaa Afganistania; tällöin Taliban-hallinnon aikana noudatettiin islamilaista lakia kirjaimellisesti, esimerkiksi naiset eivät saaneet käydä töissä eivätkä tytöt koulussa

tasapainoperiaate

pyritään säilyttämään valtioiden väliset voimasuhteet ennallaan, esimerkiksi Wienin kongressissa valtiot sopivat pyrkivänsä säilyttämään tasapainon Euroopassa

tasavaltalaiset

toinen osapuoli Espanjan sisällissodassa (1936–39); koostui useista ryhmittymistä, joita yhdisti taistelu fasismia vastaan

Teheranin konferenssi

marras–joulukuussa 1943 pidetty liittoutuneiden konferenssi, johon osallistuivat Churchill, Stalin ja Roosevelt; päätettiin mm. toisen rintaman avaamisesta Ranskaan kesäkuussa 1944

terrori

pelkoa herättävä väkivaltainen toiminta, esimerkiksi tappamista ilman oikeudenkäyntiä; ks. terrorismi

terrorismi

toimintatapa, jossa väkivalloin yritetään saavuttaa omia tavoitteita ja aiheuttaa pelkoa ja epäjärjestystä vastustajien keskuudessa; toimintatapoja mm. pommi-iskut, lentokonekaappaukset ja itsemurhaiskut

Tiananmenin verilöyly

vuonna 1989 Kiinassa tapahtunut välienselvittely opiskelijoiden ja valtion joukkojen välillä, kun opiskelijat ja työläiset kokoontuivat Pekingiin Tiananmenin aukiolle vaatimaan uudistuksia ja demokratiaa; armeija hajotti kansanjoukot väkivalloin, satoja ihmisiä kuoli ja tuhansia vangittiin; seurauksena tiedotusvälineitä alettiin valvoa tiukemmin

totaalinen sota

sota koskee kaikkia ihmisiä niin sotilaita kuin siviilejäkin, sodan vaikutukset koskevat koko yhteiskuntaa

totalitaarinen ks. totalitarismi

totalitarismi

valtio asettaa kansalaisensa täydelliseen ja keskitettyyn kontrolliin kaikilla elämän osa-alueilla, myös yksityiselämässä; yleensä diktatuurivaltio, jossa kaikki hallintoa vastustava poliittinen ja kulttuurillinen toiminta on kiellettyä

trollitehdas

informaatiosotaan liittyvä käsite; taho, joka tuottaa väärennettyä tietoa tai provosoi verkkokeskusteluja jonkun tahon hyväksi

Trumanin oppi

presidentti Trumanin vuonna 1947 esittämä näkemys, jonka mukaan Yhdysvaltojen tuettava vapaita ja demokraattisia hallituksia kumousyrityksiä ja kommunismia vastaan; ensimmäinen konkreettinen tukitoimi oli Marshall-apu

tuhoamisleiri

saksalaisten toisen maailmansodan aikana perustamia leirejä, joiden tehtävänä tappaa ja tuhota ei-arjalaisia kansoja, pääasiassa juutalaisia; suunniteltu nimenomaan tuhoamista varten; perustettiin lähinnä Puolan alueelle, tunnetuimpia Auschwitzin keskitysleirin yhteyteen perustettu Birkenauin leiri

turvallisuusneuvosto

YK:n päätöksentekuelin; koostuu viidestä pysyvästä jäsenmaasta, joilla veto-oikeus päätöksiin (Kiina, Venäjä, Yhdysvallat, Iso-Britannia ja Ranska) sekä kymmenestä vaihtuvasta jäsenmaasta; turvallisuusneuvoston päätös sitoo kaikkia YK:n jäsenmaita

tähtien sota (SDI)

presidentti Reaganin 1980-luvulla aloittama puolustusohjelma, jonka tavoitteena rakentaa mannertenvälisen ohjusten puolustusjärjestelmä avaruuteen

ulkoparlamentarismi

vaikuttamista, joka tapahtuu parlamentaarisen järjestelmän ulkopuolella; usein suoraa toimintaa

unilateralismi

yksipuolinen, toisten valtioiden mielipiteitä vähättelevä päätöksenteko kansainvälisessä politiikassa; esim. Yhdysvallat harjoitti kylmän sodan päättymisen jälkeen

valkoisen miehen taakka

ajatus, jonka mukaan eurooppalaisten tehtävänä sivistää alempana kulttuurisella tasolla olevia kansoja; siirtomaiden valloitusta puolustettiin esimerkiksi vetoamalla siihen, että valkoisen miehen tehtävänä sivistyksen levittäminen

valtioterrorismi

valtioiden harjoittama terrori kansalaisia kohtaan; suunnitellut väkivallan teot toisia valtioita kohtaan

Varsovan liitto

Neuvostoliiton johtama itäblokin sotilasliitto vuosina 1955–91

vetypommi

fuusioräjähde, joka perustuu suuren energiamäärän vapautumiseen kevyiden atomiydinten yhtyessä hyvin suurissa lämpötiloissa; Yhdysvallat kehitti vetypommin 1952, Neuvostoliitto 1953, ks. kauhun tasapaino

voimapolitiikka

kansainvälisiin suhteisiin vaikuttaminen sotilaallisesti; voimakkain sotilaallisin toimin pyritään saavuttamaan valtion ulkopoliittiset tavoitteet; esimerkiksi Hitlerin toimet 30-luvun lopulla ja Yhdysvaltojen toimet Irakissa ja Afganistanissa 2000-luvun alussa

voimatasapaino

kansainvälisen politiikan tilanne, jossa kaksi tai useampi maa poliittisesti ja sotilaallisesti yhtä vahvoja

väliaikainen hallitus

Venäjällä vuonna 1917 perustettu hallitus tsaarin vallan kukistuttua; koostui maltillisista, liberaaleista ja sosialisteista

Weimarin tasavalta

Saksan tasavalta vuosina 1919–1933; sai nimensä, kun Weimarin kaupungissa säädettiin vuonna 1919 Saksalle uusi perustuslaki; ei onnistunut kunnolla vakiinnuttamaan oloja Saksassa; päättyi Hitlerin valtaan nousuun 1933

Wienin kongressi

vuonna 1814–15 järjestetty kongressi, jossa useat valtiot kokoontuivat yhteen selvittämään kansainvälistä tilannetta Napoleonin sotien jälkeen

Wilsonin rauhanohjelma

Yhdysvaltain presidentti Woodrow Wilsonin 14 kohdan rauhanohjelma, jossa pyrittiin oikeudenmukaiseen rauhaan

ydinsulkusopimus

vuonna 1968 solmittu sopimus, jolla yritetään estää ydinaseiden leviäminen; vuonna 1995 lähes 180 maata päätti jatkaa sopimusta ilman määräaika

Yhdistyneet Kansakunnat

toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1945 perustettu kollektiivisen turvallisuuden järjestö, jonka tehtävänä maailmanrauhan turvaaminen

yksinäpainen maailma

kansainvälisen politiikan tilanne, jossa yhdellä valtiolla selkeä johtoasema, ks. hegemonia, kaksinäpainen ja moninäpainen maailma

ympärysvallat

ensimmäisen maailmansodan toinen osapuoli, johon kuuluivat Iso-Britannia, Japani, Ranska ja Venäjä

öljykriisi

taloudellinen laskukausi 1970-luvun puolivälissä; syynä öljytuottajamaiden (OPEC) päätös nelinkertaistaa raakaöljyn hinta vastalauseena sille, että länsimaat tukivat Israelia jom kippurin sodassa